

İSTİKLAL MARŞI'NIN NOKTALAMASI

Faysal Okan ATASOY*

ÖZET

Bu çalışma, *İstiklal Marşı* içinde noktalama işaretlerinin kullanılış mantığını çözmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, şairin tercih ettiği işaretlerin, anlama katkısı, söyleyişe etkisi; yerinde veya yanlış kullanılışı üzerinde durulmuştur. Metnin noktalananması okuyuşa, anlama veya seslendirişe göre değişir mi, değişmez mi sorularına cevap aranmıştır. Çalışmada betimleyici araştırma yöntemi uygulanmış, metinde şairin kullandığı noktalama işaretlerinin mantığı çözülmeye çalışılmıştır. Şairin noktalamasıyla Hasan Eren tarafından yapılan değişiklikler karşılaştırılmış; işaretlerin anlama göre mi okuyuşa göre mi konduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta şairin noktalama işaretlerini daha çok anlama göre koyduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Noktalama tahlili, *İstiklal Marşı*, Türk Milli Marşı, Metin tahlili.

ON THE PUNCTUATION OF THE İSTİKLAL MARŞI (THE INDEPENDENCE MARCH) (THE TURKISH NATIONAL ANTHEM)

ABSTRACT

This study aims to analysis the linguistics of Punctuation of “The *İstiklal Marşı*” (The Independence March) that is the Turkish National Anthem. In this work, it’s emphasized that all punctuation marks which were used in the anthem text by its Poet, contribute the meaning of text, or affect on style of speaking; besides, suitable or wrongly usages. In this work, it’s tried to answer some questions that’s are about the usages of punctuation marks in this text: The punctuation of this

---

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, foatasoy@hotmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

text whether to be altered or not by considering the meaning, or style of speaking, also intonation. In this work it's used the descriptive method, and it's tried to analysis the linguistics of The Poet's usages of punctuations in this text. It is tried to be ascertained that the Poet's punctuation marks and alterations which were made by Hasan EREN, are compared; and which one of this was used for meaning or intonation, and who is used what for? As a result of the analysis it can be said that the punctuation marks were used by The Poet for meaning more than intonation.

Key Words: Analysis of punctuation, Independence March, İstiklal Marşı, The Turkish National Anthem, text analysis.

0. Giriş

İstiklal Marşı üzerine bugüne kadar pek çok inceleme yapılmıştır. Yapılan araştırmalar, *marşa ihtiyaç duyulması*, *marş için yarışma açılması*, *yarışma süreci*, *Mehmet Akif'in marş yazmaya ikna edilişi*, *marş yarışmasının sonuçlanması* ve *marşın okunması konularını içeren kısa tarihi*; *marşın önemi*; *marşın nasıl anlaşılması gerektiği*, *marşın yakın tarihte yaşanan acı olayları dile getirişi*, *edebî değeri* gibi konular; *marşın dili*, *dil incelikleri*, *edebî sanatlar bakımından tahlili ve üslûbu* konularını içermektedir. (bk. Bilgin 2007: 22-34). Bunlardan başka, marşın noktalama işaretleri üzerine de çalışma yapılmıştır. (bk. Eren 1986). Bu çalışmada Eren, şairin kontrolünden geçtiğini düşündüğü *Sebilü 'r-Reşâd*¹ metniyle mecliste kabul edildikten sonra *Ceride-i Resmîye*²'de ve *Hakimiyet-i Milliye*³'de yayımlanan metinleri karşılaştırmış; yazım ve noktalama bakımından en doğru metne ulaşmaya çalışmıştır. Elde edilen metin, *Türk Dili* dergisinde yayımlanmıştır⁴. Eren'in çalışmasında bahsettiğine göre Mehmet Kaplan'a yaptırılan çalışmayla İstiklal Marşı'nın noktalaması ve kelimelerin yazımı hakkında birlik sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

¹ 17 Şubat 1331/1921 (9 Cemaziyelahir 1339) Perşembe günü, Cilt 18, Sayı: 468, s. 305.

² 12 Mart 1337/1921 gün, Sayı: 7.

³ 14 Mart 1337/1921 gün, Sayı: 132.

⁴ "İstiklâl Marşı" *Türk Dili*, Aralık 1986 S 420, C LI. s. 1-2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bu çalışma, yukarıda belirtilen *İstiklal Marşı* metni içinde noktalama işaretlerinin kullanılış mantığını çözmeyi amaçlamaktadır. Şairin tercih ettiği işaretlerin, anlama katkısı, söyleyişe etkisi, doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde durulacaktır. Metnin doğru noktalanmasının okuyuşa, anlama veya seslendirilişe göre değişip değişmeyeceği konularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

Metinde *yan yana* ve *üst üste* olmak üzere iki farklı *iki nokta* işareti kullanılmıştır. İki işaretin karışmaması için, *iki nokta üst üste* (:) ve *yan yana iki nokta* (..) adları kullanılmıştır.

1. Şiirde Noktalama

Türkçe metinlerde noktalama işaretlerinin kullanılışı üzerine çok az araştırma yapılmıştır (bk. Atasoy 2010). Noktalama üzerine yapılmış çalışmalarda metnin işaretlenmesi kılavuzlarda belirtilen kurallardan çok, yazar ve şairlerin tercihlerine bırakılmış; buna sanatçının üslûbu olarak bakılmıştır (bk. Kefeli 2006: 569-574). Bu kullanışlarda da sanatçının metin içinde tutarlı olup olmadığı üslûbu belirlemektedir. Yazarların noktalama konusunda serbest olması gerektiğini düşünen Gencan, noktalama işaretleri için belirlediği kuralları yaygın kullanışlardan çıkardığını; *yazarların anlatacağı anlama göre, cümleye katacağı duyguya, sese göre* işaretlerde değişiklik yapabileceğini söylemiştir (bk. Gencan 2001: 468). Düz yazıda olduğu kadar şiirde de noktalama işaretleri üslûp aracı olarak görülebilir. Sanatçının üslûp kaygısı bir yana bırakılırsa, şiirde noktalama işaretlerinin anlama ve okuyuşa yardım amacıyla kullanıldığı görülür.

Anlama göre noktalama, oluşabilecek anlam karışıklıklarını önlemek amacıyla yapılır. Bu amaçla, anlatılmak istenenin bittiği yeri göstermek üzere *nokta*, karışabilecekleri ayırmak üzere *virgül*, anlatılmak istenene soru anlamı katmak üzere *soru işareti*, duygu belirtmek üzere de *ünlem işareti* kullanılır. Şiirlerde, elbette, bu temel işaretlerden başka işaretler de kullanılır.

Okuyuşa yardım etmek üzere noktalama işareti kullanılması, metin içinde durma yerlerini gösterme, şiirde anlatılmak istenen duyguyu gösterebilme gereğinden doğmaktadır. Metni seslendiren kişinin metni anlatılmak istenene (anlama) uygun bir şekilde okuyabilmesi için bazı işaretlerle uyarılması gerekir. Noktalama işaretlerinin doğuşunda bu ihtiyaç da etkili olmuştur (bk. Manguel 2002: 67-69).

Düz yazılardan farklı olarak coşku ve heyecanı dile getiren şiir metinleri hem duygu hem de düşünce ağırlıklı olabilir. Bu metin türlerinde noktalama işaretlerini tercih etmeyen şairlere de

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

rastlanmaktadır. Bu durumda şair, şiirinden gerek kelimelere yüklediği çağrışımlar, gerek sanatlar ve gerekse kullanmadığı işaretler yoluyla birden fazla anlam çıkarılabilmesini istemiş olmaktadır. Bazı şiirlerin her okunduğunda başka anlamlar veriyor olması, gerek okuyanın içinde bulunduğu ruh hâlinde, gerek okurun yeni tecrübelerinden ve gerekse okurun, şairin anlam dünyasıyla ilgili yeni bilgiler edinmesinden kaynaklanabilmektedir. Bunun yanında, sadece okumaya dönük değil, şiirin nasıl anlaşılması gerektiğine dönük yönlendirmeler de şiirin yeni anlamlar kazanmasını sağlar. Bu yönlendirmeler, bazen şair tarafından değil, başkaları tarafından şiire eklenen noktalama işaretleriyle yapılır. Şiirde noktalama, şiirin nasıl okunması gerektiğine dönük ve şiirin nasıl anlaşılması gerektiğine dönük olmak üzere iki ana amaca hizmet eder.

Gökşen ve Onan'ın dediği gibi şiirde noktalama şiirin duygu ve düşünce yüküne göre nasıl okunması gerektiğine dair yönlendirmeler içerir. "Şiir okumak, duygu ve düşünceleri seslendirme işi olduğuna göre noktalamasız bir şiirin kusursuz, gereği gibi okunması hayli güç olacaktır. Şiirde, noktalamaya nesirden daha fazla ihtiyaç vardır. Zira şiir, bünyesinde ses bulunan bir söz sanatıdır. Noktalama ise sese ölçü ve değer kazandıran işaretlerdir (Gökşen 1967: 105-106). Bir anlamda, noktalama işaretleri için, yazı dilinde prosodic (bürünsel) devinimi kontrol eden trafik işaretleridir; denebilir. (Onan 2005: 149).

Şiirde ve düzyazıda işaretleri gören bir okuyucunun ne kadar duraklaması gerektiği sorunlu bir konudur. Cümleyi seslendirirken bir süre durmak, seslendirilmiş olanla cümlenin geri kalanında karışabilecek cümle birimini birbirinden ayırmaya yarar. Ne var ki noktalama işaretlerinden *virgül*, *noktalı virgül* ve *nokta* için eskiden beri kullanılan işaret-soluk ilişkisi tartışmaya açıktır. Nitekim bu konuda Hall, uzun duraklama veya uzun soluk alma yerini göstermek için nokta konması kuralını belirsiz bulur. Buna da insanların, ne konuşurken ne de yazılı bir metni gerek içinden gerekse dışından okurken uzun uzun duraklamadığını, uzun uzun soluk almadığını gerekçe gösterir. Sözüünün kesilmesini istemeyenler, haber sunucuları, siyasetçiler cümlelerini peş peşe sıralamaktadırlar. Hall, noktalamayı öğretmede kullanılan soluk-ışaret ilişkisinin önceki öğretim sistemlerinde çocuğa sadece okumayı öğretme, buna karşılık yazmayı geri plana atma anlayışından doğduğunu ileri sürmüştür. Bazı araştırmacılar noktalama işaretleriyle durak ilişkisinin yanlış, gereksiz ve faydasız olduğu görüşünü savunmaktadırlar (Hall 1996: 17).

Şiirde noktalama işaretlerinin durumu tartışılırken anlam-ışaret ilişkisi, okuyuş-ışaret (soluk-ışaret ilişkisi, tonlama-vurgu-ışaret

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ilişkisi) ve üslûp-işaret ilişkisi dikkate alınmalıdır. Bu incelemede işaretlerin anlam-işaret ilişkisiyle okuyuş-işaret ilişkisi üzerinde durulmuştur.

2. İstiklal Marşı'nda Noktalama

2.1. Yöntem

İstiklal Marşı'nda geçen noktalama işaretleri için Hasan Eren tarafından *Türk Dili* dergisinin 420'nci sayısında teklif edilen ve Mehmet Akif'in metnine göre düzeltmesini yaptığı metinle şairin başyazarı olduğu *Sebilü 'r-Reşâd'* daki metin karşılaştırılmıştır. Her iki metinde de noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Metinde bazı noktalama işaretlerinin anlama, bazı işaretlerinse okuyuşa hizmet etmek üzere kullanılmış olduğu görülmektedir.

Metin incelenirken şiir cümleleri düz cümleye çevrilmiş, asıl metin ve düz cümle hâline getirilmiş metin arasında noktalama işaretlerinin anlama etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca, şair tarafından kullanılan işaretlerin anlam-işaret ve okuyuş-işaret ilişkisiyle Eren tarafından değiştirilen işaretlerin anlam-işaret ve okuyuş-işaret ilişkisi karşılaştırılmıştır.

2.2. İnceleme

(1.1) *Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;*

(1.2) *Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.*

Korkma, yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden; bu şafaklarda yüzen al sancak sönmez.

Korkma sözünden sonra konan *virgöl*, ünlem cümlesiyle ünlem cümlesi içinde belirtilen *korkmama* işinin gerekçesini açıklayan cümleyi birbirine bağlamaktadır. Burada *virgöl*, bağlayıcı olarak kullanılmıştır.

Birinci mısradaki geçen *sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak* parçasıyla ikinci mısradaki geçen *sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak* öbeği arasındaki *noktalı virgöl*, şiir metni düz cümleye çevrildiğinde yerini *virgüle* bırakmaktadır:

(a) *Yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden bu şafaklarda **yüzen** al sancak sönmez.*

(b) *Yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden, bu şafaklarda yüzen al sancak sönmez.*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

(c) *Bu şafaklarda yüzen al sancak, yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden sönmez.*

(a) cümlesinde metnin aslında bulunan *noktalı virgül* atılmış yerine herhangi bir işaret konmamıştır. Bu cümlede geçen *sönmeden* kelimesinin *yüzen* kelimesine bağlandığı görülmektedir; bu da cümlenin vermek istediği anlama uygun değildir. Araya bir ayırıcı getirilmesi ya da cümle birimlerinin sırasının değiştirilmesi gerekmektedir.

(b) cümlesinde *sönmeden* kelimesinden sonra *virgül* getirilmiş, böylece *yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden* öbeğinin *yüzen* kelimesine değil, *sönmez* kelimesine bağlanması sağlanmıştır. Buradaki *virgül* ayırıcı olarak kullanılmıştır.

(c) cümlesinde *sancak* kelimesinin arkasına getirilen *virgül*, kısa durak yerini göstermektedir. Buraya *virgül* konmadığında **al sancak yurt* gibi bir öbek oluşabilir. Böyle bir öbek anlamlı olmayacağından *virgül*, anlam bakımından gerekli görülmeyebilir; fakat durak yerini göstermek üzere kullanılabilir.

Noktalı virgül cümlelerde *virgüle* göre bir üst ayırıcı olarak kabul edilir (Atasoy 2010, 227). Şiirin ilk iki mısrasında *virgülle noktalı virgül* işaretleri yer değiştirebilirdi:

Korkma; sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak, sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

Yukarıdaki işaretlemeyle *noktalı virgül* iki cümleyi *çünkü* bağlacıyla bağlamış gibi iş görür:

Korkma [çünkü] yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden bu şafaklarda yüzen al sancak sönmez.

Şiirin üçüncü ve dördüncü mısralarında iki *virgül* ve bir tane de *noktalı virgül* kullanılmıştır:

(1.3) *O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;*

(1.4) *O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

Üçüncü mısradaki *yıldızıdır* kelimesinin arkasına gelen *virgül* iki cümleyi birbirine bağlamak için mi yoksa *parlayacak yıldız* tamlamasında yer değiştirmiş tamlama öğelerini birbirinden ayırmak için mi kullanılmıştır? İkinci ihtimal zayıftır; şair, *o benim milletimin yıldızıdır, parlayacak[tır]* demek istemiştir. Bu durumda *virgül* iki cümleyi birbirine bağlamak için kullanılmış olur.

Dördüncü mısradaki geçen *virgül* iki cümleyi art arda sıralamak için kullanılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Üçüncü ve dördüncü mısralar arasında yer alan *noktalı virgül* ikişer cümlelerin birbirine *virgülle* bağlanmış olmasından dolayı arada, bir üst bağlayıcı olarak kullanılmıştır. Burada *noktalı virgülün* bugünkü kullanılış amacına uygun kullanıldığı görülmektedir. *Noktalı virgül* yerine *nokta* da kullanılabilirdi. Cümleler arasında anlam bakımından bağ olması ve cümlelerin birbirini tamamlaması sebebiyle araya *noktalı virgül* konmuş olmalıdır.

TD (2.1) *Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!*

TD (2.2) *Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?*

TD (2.3) *Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...*

TD (2.4) *Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!*

Şiirin ikinci dördlüğünde kullanılan noktalama işaretlerinde şairin kullandığı işaretlerle Eren'in teklif ettiği işaretler arasında farklılık vardır. Yukarıdaki metin Eren'in teklif ettiği metindir (Bundan sonra yeri geldikçe TD kısaltmasıyla gösterilmiştir. Şairin tashihinden geçtiği düşünülen *Sebilü 'r-Reşâd* metni için SR kısaltması kullanılmıştır.) Şairin *Sebilü 'r-Reşâd*'da yayımladığı metnin noktalaması şöyledir:

SR (2.1) *Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!*

SR (2.2) *Kahraman ırkıma bir **gül..** Ne bu şiddet, bu celâl?*

SR (2.3) *Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra **helâl;***

SR (2.4) *Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!⁵*

İkinci dördlüğün birinci mısrasında *kurban olayım* söz öbeği bir arasöz olarak iki virgül arasına alınmış; asıl cümleden ayrılmıştır⁶. *Virgül* burada ayırıcı olarak kullanılmıştır.

İkinci dördlüğün birinci (2.1) mısrasıyla birinci dördlüğün birinci mısrası (1.1) aynı kiple çekimlenmiş olumsuz fiillerle başlamıştır: *korkma* ve *çatma*. Her iki cümlede de seslenme ve haykırış anlamı olduğu hâlde neden sadece ikinci dördlüğün sonunda *ünlem işareti* yer almıştır? Buradaki *ünlem işareti*, cümlede verilmek

⁵ Düzdağ, (1987a)'da metnin noktalamasında *Sebilü 'r-Reşâd* dergisindeki şekle aynen uyduğunu belirtmiştir; ancak, ikinci mısradaki geçen iki noktayı üç nokta (...)yla değiştirmiştir. Bu dördlüğün öbür işaretlerini olduğu gibi almıştır. (bk. Düzdağ 1987a: 485-486; Düzdağ 1987b: 441-442).

⁶ Çalışma içinde iki yerde geçen *ayrıl-* fiilini *ayrıl-* fiilinden ayrı bir anlam taşıdığını düşünerek kullandım. *Ayrıl-* (Kendi iradesiyle bilerek isteyerek bir yerden ayrılmak anlamında) *dönüşlülük* anlamını verecek şekilde; *ayrıl-* (kendi iradesi dışında, başka birinin istemesi ve yapmasıyla bir yerden, bir yerinden ayrılmak anlamında) *edilgenlik* anlamını verecek şekilde kullanılmıştır.

istenen yalvarma durumundaki acziyet duygusunu pekiştirmekte, şairin adeta bayrağın ayaklarına kapanmış hâldeyken yalvardığını hissettirmektedir. Burada *ünlem işareti* anlamı kuvvetlendirmek için kullanılmıştır.

TD (2.2) *Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?*

SR (2.2) *Kahraman ırkıma bir **gül**.. Ne bu şiddet, bu celâl?*

Yukarıda görüldüğü üzere *gül* kelimesinin arkasına SR metnindeki *yan yana iki nokta* yerine TD metninde *ünlem işareti* getirilmiştir. Eren, Türkçe noktalama sisteminde *yan yana iki nokta* işaretinin bulunmaması sebebiyle bunu ünlemle değiştirdiğini belirtmiştir. (bk. Eren 1986: 493). Kılavuzlarda pek yer almasa da gerek Mehmet Akif'in gerek o günden bugüne başka yazarların, şairlerin değişik amaçlarla bu işareti (*yan yana iki nokta*) kullandıkları görülmektedir:

Kimi Hindü, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ..

Hani, tâûna da züldür bu rezil istîlâ! (Ersoy 1928: 107)

Yukarıdaki metinde Mehmed Akif'in *yan yana iki noktayı* bugünkü *üç nokta* yerine kullandığı görülmektedir.

Yan gözle kardeşlerine baktı. Kızın üşüdüğünü, oğlanın terlediğini gördü. Acıdı. İçinden, gidip onları kucaklamak, üşüyüp moraran.. terleyip kızaran yüzlerinden öpmek geldi.(Sepetçioğlu 1955: 16)

Sepetçioğlu bu metinde *moraran, kızaran* diye sıraladığı aynı türden kelime öbekleri arasına, *virgülden* farklı bir işaret kullanmak amacıyla olsa gerek, *yan yana iki nokta* işareti koymuştur; *kucaklamak* ve *öpmek* kelimelerinin oluşturdukları öbekleri *virgülle* ayırmıştır.

Naziler Yunanistan'da.. Birkaç gün içinde Yunan adalarını da ele geçirecekler. (Birgül 2003: 464)

Birgül, nehir söyleşi türündeki eserinden alınan bu metinde, konuşan kişinin kısa duraklamalarını *yan yana iki nokta* işaretiyle göstermiştir.

Şaşarak sormuş oluyor:

“Ne yapmaya yani?..”

“Sen ne istersen...” diyor Okan.

“Ben ne istersem, -mi?”

“Evet.” (Tosuner 2005: 57)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bu metinde de görüldüğü üzere *yan yana iki nokta* işareti *ünlem* veya *soru* işaretinden sonra sözün bitmemiş olduğunu göstermek üzere kullanılan *üç nokta* yerine konmaktadır. *Ünlem* ve *soru* işaretinin altında yer alan noktayla toplam üç nokta oluşmaktadır.

“*Bende.. bende...*” diyor, *-anlamadan. Çıkılıyor.* (Tosuner 2005: 117)

Yukarıdaki metinde *yan yana iki nokta* konuşma sırasındaki kısa duraklamayı göstermek üzere kullanılmıştır.

— *Be.. Ben.. Sadece hoşgeldiniz...*

— *Bak hâlâ konuşuyor. Kız dilini keserim senin.* (Kutlu 2007: 102)

Kutlu'nun, bu metinde *yan yana iki nokta* işaretini konuşma sırasında kekelemeyi göstermek için kullandığı görülmektedir.

Noktalama sisteminde *yan yana iki nokta* bulunmayabilir. Yazarlar, şairler anlatmak istediklerine uygun işareti sistem içinde yer almayan bir işaretle de karşılayabilmektedir. Mehmed Akif başka yerlerde *ünlem işareti* kullandığına göre, ayrıca, bu işaretin nerelerde hangi amaçlarla kullanılacağını bildiğine göre, *kahraman ırkıma bir gül* sözünden sonra niçin *yan yana iki nokta* işaretini koymuş olabilir?

Ünlem işareti duygu, heyecan aktarma işi yanında anlatılmak isteneni bitiren, kesen, anlatıma son veren işaretlerdendir. Şairin burada *yan yana iki nokta* işaretini bağlayıcı olarak kullandığı söylenebilir. Böylelikle, *kahraman ırkıma bir gül* sözünü *ne bu şiddet, bu celâl* sözünün birbirini anlamca bütünleyen sözler olduğu gösterilmiştir. SR metninde beşinci dördlüğün üçüncü (5.3) mısrası da *yan yana iki nokta* işaretiyle bitirilmiştir⁷:

SR (5.3) *Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakk'ın..*

SR (5.4) *Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

Şairin *Safahat*'ta *üç nokta* işaretini yerli yerinde kullandığı görülür. *Üç nokta* işareti, bugünkü kullanılış kurallarına, amaçlarına uygun şekilde eserin birçok yerinde kullanılmıştır. Bu durumda şairin *yan yana iki nokta* işaretini bilerek kullandığı; işarete, cümle içinde okuru yönlendirecek bir iş yükleyerek kullandığı söylenebilir.

⁷ Bu metnin Eren tarafından hazırlanan şeklinde *yan yana iki nokta*nın yerini *üç nokta* almıştır:

TD (5.3) *Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...*

TD (5.4) *Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

İkinci dörtlüğün ikinci (2.2) mısrasında yer alan *Ne bu şiddet, bu celâl?* sözü içinde bir virgül ve sözün sonunda bir soru işareti kullanılmıştır. Virgül, iki ayrı cümleyi bir araya getirmiştir:

(2.2.1) *Bu şiddet[in sebebi] ne[dir]?*

(2.2.2) *Bu celâl[in sebebi nedir]?*

Üstünova, zamandan tasarruf, dilin tekrardan hoşlanmayı gibi sebeplerle, en az çaba ilkesinin etkisi veya estetik gibi kaygılardan dolayı cümleden bazım birimlerin anlaşmayı bozmayacak şekilde düşürüldüğünü, anlatımın kısaltıldığını; böyle durumlarda sağlıklı iletişime ulaşmanın eksilteli yapıların derin yapıdan yüzey yapıya taşınmasıyla gerçekleşeceğini söyler. Eksiltme işinin, iletişimde dilin anlam yönünün biçim yönünden daha etkin olmasından ve Türkçenin biçimden çok anlama dayanan bir dil olmasından kaynaklandığını belirtir. Yazan veya konuşan kişi, muhatabının (okur veya dinleyici) konu hakkında bilgi sahibi olduğunu, dikkatle okuduğunu/dinlediğini düşündüğünden cümle içindeki birimleri atabilmektedir. Cümleden bazı birimlerin atılmış olmasına rağmen, söylenen/yazılan kısımlar iletişimin sürdürülmesinde yeterli olabilmektedir. Eksiltme, anlatımın daha çarpıcı, daha etkili olmasını da sağlamaktadır. (Üstünova 1998, 401, 406). İstiklâl Marşı'nın değişik yerlerinde şairin eksiltme yaparak metnini kurduğu görülmektedir. Buna şiirde kullanılan ölçünün, estetik kaygının ve dilde en az çaba ilkesinin sebep olduğu söylenebilir. Yeri geldikçe eksilteli yapılarda, tekrarından kaçınılarak atılmış veya tamamlanması muhataba (okura veya dinleyiciye) bırakılmış kısımlar tamamlanarak noktalama-anlam ilişkisi incelenmiştir.

(2.2)'deki cümlelerde yer alan sorular bilgi isteme amaçlı değildir. Şair, soru yoluyla *şiddet*in ve *celâl*in yersiz olduğuna dikkat çekmiş, şiirin gerek buraya kadarki gerekse bundan sonraki bölümlerinde bunun sebeplerini de açıklamıştır. Soru işaretinin burada soru yoluyla dikkat çekme anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Türkçede soru cümleleri cevap isteyen veya cevap istemeyen soru cümleleri olarak ikiye ayırırken (bk. Üstünova, 2004, 425, 428), bazı dilbilimciler de gerçek soru cümleleri ve sözde soru cümleleri olarak ikiye ayırır (bk. Ediskun 1996, 371)⁸ Gerçek soru cümleleri,

⁸ EDISKUN, gerçek soru cümlelerini cevap bekleyen sorular olarak tanımlar ve *cümle öğelerini soranlar, filin belirttiği işin yapılıp yapılmadığını soranlar, anlaşılmayan fikri, duyguyu, hayali soranlar; anlaşılmayan soruyu soranlar, cümlelerin bütün öğelerini bir çarpıda soranlar* olarak ayırır. Sözde soru cümlelerini cevap beklemeyen, söze bir çalım kazandıran cümleler olarak tanımlar. Sözde soru

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

içinde soru eki veya soru kelimeleri bulunan ve karşıdakinden bilgi isteyen cümleler olarak tanımlanmıştır. Bu tip sorular, soru eki veya soru kelimesi içermese de soru tonlaması ile oluşturulmuş söz şeklinde veya eksik cümle şeklinde olabilir (Dizdaroğlu 1976, 297).

Türkçede soru yoluyla cümleye *şaşma*, *çıkışma*, *rica*, *beğenme* gibi birbirinden değişik anlam özellikleri katılabilir (Dizdaroğlu 1976, 295). Soru cümleleri bir duyguyu, bir hayali veya bir düşünceyi daha etkili anlatmak için kullanılabilir (Dizdaroğlu 1976, 305). Soru cümleleri karşıdakine ağır gelebilecek ifadeleri yumuşatmak için de kullanılabilir (Gönülal 1961, 52).

Cevap isteyen soru cümleleri bir konuda bilgi edinmek, bir konu hakkında bir şeyler öğrenmek amacıyla kurulurken; cevap istemeyen soru cümleleri *onaylatmak*, *doğrulamak*, *reddetmek*, *yalanlamak*, *bilmezden gelmek*, *başa kakmak*, *şikâyet etmek*, *dikkat çekmek*, *şaşırmak*, *beğenmek*, *övmek*, *çaresizlik*, *imkânsızlık*, *kesinlik*, *gereksizlik*, *acındırmak*, *korkutmak*, *tepeden bakmak*, *aşağılamak*, *hor görmek*, *ayıplamak*, *küçümsemek*, *alay etmek*, *kafa tutmak*, *suçlamak*, vb. amaçlarıyla kurulabilir (Üstünova, 2004, 428). Soru cümleleri yoluyla sözün etkileyciliği de artırılabilir. Soru yoluyla cümlenin değişik anlamları aktarması sağlanabilir. Bu çalışmada sadece İstiklal Marşı metninde geçen soru cümlesi tipi üzerinde durulmuştur. (Gerek Türkiye Türkçesinde gerekse öbür Türk lehçelerinde soru cümlelerinin yapısı, anlam özellikleri ve soru cümlelerinin türleri konusunda dilbilimcilerin görüşleri için bk. Çetin 2008, 5-12. Söze etkileycilik katmak üzere soru kalıbının kullanımına ve cümlenin değişik anlamları aktarmak üzere soru yoluyla kuruluşuna dair örnekler için bk. Atasoy 2010, 290, 300-330).

SR (2.3) *Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;*

Şair ikinci dördüğüün üçüncü mısrasında *noktalı virgül* kullanarak mısrayı dördüncü mısraya bağlamıştır. Bu durumda dördlük şöyle anlaşılmalıdır:

cümlelerini *cevabı bilmez görünme*, *hayret bildirme*, *inkar bildirme*, *kuvvetlendirme*, *cevabı içinde olan sorular*, *rica bildirme*, *obartma (abartma) anlamı kazandırma*, *soru şekilli ulaçla kurulanlar (Okumaya başladı mı başladı herkes susardı)*, *karşılaştırma yapanlar*, *sitem anlatanlar*, *soru şekilli edatla kurulanlar (Değil mi ortada bir şîne çarpıyor, yılmaz! - Mehmet Akif)*, *kalıp-söz olanlar*, *vasitasız anlatımlı olanlar (gelecek mi, gelmiyecek mi bilmiyorum.)*, *vasıtalı anlatımlı olanlar (O, bana kim olduğumu sordu)*, *geniş bir hükmü dar hüküm haline getirenler (Atatürk'ü hangimiz sevmeyiz? (Hepimiz severiz.)* olarak tasnif etmiş ve örnekler vermiştir. Soru cümlelerini değişik türleri için bk. *Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (1949). Ankara: TDK Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ey bayrak! Çehreni çatma; kahraman ırkıma gül; yoksa, istiklâlini kazandıktan sonra millet (ki istiklâli hak etmektedir), senin uğruna dökülen kanının hakkını helâl etmez.

Eren, üçüncü mısra sonunda yer alan *noktalı virgülü üç noktayla* değiştirmiştir⁹. Bu işaret sebebiyle son mısranın ilk üç mısrayla bağı kopmuştur. Şair, *noktalı virgül* kullanarak ilk üç mısrayla son mısrayı anlam bakımından birbirine bağlamıştır. Şair bu dörtlükte, bayrağa seslenmekte, millete çehre çatmaması gerektiğini, bayrağın gülmesi gerektiğini söylemektedir; milletin hakkı olan istiklâle kavuşacağını belirtmekte ve bayrağın bu sınırlı hâli devam ederse milletin, bayrak uğruna feda ettiği kanların hakkını, istiklâli kazandıktan sonra, helâl etmeyeceğini dile getirmektedir. İlk üç mısrayla son mısra arasındaki sebep-sonuç ilişkisini *noktalı virgül* sağlamaktadır; *üç nokta işareti* bunu sağlayamaz.

Dördüncü mısra da *Hakk'a tapan* sıfat-fiil öbeği *millet* kelimesinden virgülle ayrılmıştır:

SR (2.4) *Hakkıdır, **Hakk'a tapan**, milletimin istiklâl!*

Eren de bu virgülü, şairin noktalama düzenine uymak için korumuştur. (Eren 1986: 497). Benzer şekilde, onuncu dörtlüğün dördüncü ve beşinci mısralarındaki *yaşamış* ve *tapan* kelimelerinden sonraki virgüller de korunmuştur:

TD (10.4) *Hakkıdır, **hür yaşamış**, bayrağımın hürriyet;*

TD (10.5) *Hakkıdır, **Hakk'a tapan**, milletimin istiklâl!*

Virgül bu mısralarda *Hakk'a tapan* ve *hür yaşamış* öbeklerini *ara söz* durumuna düşürmektedir. Bu durumda (2.4) mısrası;

[Ey] *Hakk'a tapan* [kişi], *istiklâl*, *milletimin hakkıdır!* olarak,

(10.4) mısrası da;

[Ey] *Hür yaşamış* [kişi], *hürriyet*, *bayrağımın hakkıdır!* olarak anlaşılabilir.

Şair, *Hakk'a tapan millet* mi, yoksa [Ey] *Hakk'a tapan* [kişi] mi demek istemiştir? Şiirin anlamı üzerine yapılan çalışmalar, birinci anlamı tercih etmişlerdir. Bu durum (10.4) mısrası için de geçerlidir. Bugünkü noktalama anlayışına göre buradaki *virgül* ayırıcı olarak düşünülmemelidir. Bugünün noktalama anlayışına göre, bu *virgüller* kaldırılmalıdır.

⁹ TD (2.3) *Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

(2.4) ve (10.4 ve 5)'te *hakkıdır* kelimesinden sonra gelen *virgüller* devrik cümlede iki unsuru bölünerek başa alınan tamlama unsurunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. *Hakk'a tapan milletimin* ve *hür yaşamış bayrağımın* söz öbekleri, buldukları mısradaki kurulan tamlamaların birinci unsurlarıdır ve ikinci unsur olarak yer alan *hakkıdır* sözünden sonraya alınmışlardır. *Virgül* birinci unsur olan *hakkıdır* kelimesinin arkasında kısa duraklamayı, vurguyu göstermek üzere kullanılmıştır.

Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

(2.4) ve (10.5) mısralarının sonunda yer alan *ünlem* işareti mısradaki anlatılan *istiklâl*'in gerçekleşeceğine olan kuvvetli inancı göstermek üzere, sözün haykıran bir edayla dile getirilmesi gerektiği konusunda okuyucuyu yönlendirmektedir.

Şiirin üçüncü dördlüğünde noktalama işaretlerinden dördü (*virgül*, *soru işareti*, *ünlem* ve *nokta*) kullanılmıştır:

TD (3.1) *Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.*

TD (3.2) *Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!*

TD (3.3) *Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;*

TD (3.4) *Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

Birinci mısradaki *virgül* iki ayrı cümleyi birbirine bağlamak için kullanılmıştır. Bu mısra şöyle anlaşılır:

(3.1) *Ben ezelden beridir hür yaşadım, [bundan sonra da hür yaşayacağım; her zaman] hür yaşarım.*

Üçüncü dördlüğün ikinci (3.2) mısrasında iki cümle yer almaktadır:

(3.2.1) *Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? ve*

(3.2.2) *Şaşarım!* cümleleri.

(3.2.1)'deki cümle, soru işaretiyle bitirilmiştir. Şair, bu cümledeki soruyla bilgi istememekte, olumlu-soru şeklinde ifade edilen sözün olumsuz-düz cümle olarak anlaşılmasını istemektedir: *Bana kimse zincir vuramaz. Akli başında kimse buna kalkışamaz; zincir vurmaya kalkanın aklından zoru vardır.* İkinci cümle olan *şaşarım* cümlesiyle bu işe kalkışan kişinin *aklına şaşarım* denilmektedir. Bu cümlede sonunda yer alan *ünlem* işareti cümleye *tehdit* ve *alay* anlamları yüklemektedir. Elbette bu anlamı *ünlem* işareti tek başına değil, iki cümlede birlikte oluşturduğu bağlama göre vermektedir. Bağlamın oluşturduğu anlamla birlikte *ünlem*, okura bu

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

mısranın *alaylı* ve *tehditkâr* bir ifadeyle okunmasını işaret etmektedir. Buradaki işaretlerin okurun şiiri seslendirmesine yardımcı olmak üzere konduğu görülmektedir. İlk iki mısranın anlamına göre aşağıdaki şekilde noktalanması da mümkündür:

* (3.1) *Ben ezelden beridir hür yaşadım, (a)hür yaşarım; (b)*

* (3.2) *Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, (c) şaşarım! (d)*

Bu işaretlemede (a) harfiyle işaretlenen *virgöl* iki cümleyi birbirine bağlamaktadır. (b)'de yer alan *noktalı virgöl* birinci mısrayla ikinci mısra arasındaki sebep-sonuç ilişkisini göstermektedir. (c)'de yer alan *virgöl*, önünde ve arkasında yer aldığı cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkisini göstermektedir. Burada Şairin soru işareti koyduğu ve Eren'in de bunu aynen koruduğu görülmektedir. *Vuracakmış* fiilinde görülen *-miş* eki, eklendiği fiile zaman anlamı yanında *duyduğuna inanamama*, *şaşıрма*, *küçümseme*, *alay* anlamları da yüklemiştir. Kelimenin hemen arkasından gelen *şaşarım* sözü de bunu desteklemektedir. Bu yüzden, iki cümle arasında soru işareti kullanılarak anlam bütünlüğü kesintiye uğratılmamalı, söz *virgülle* devam ettirilmelidir. (d)'de yer alan *ünlem* mısradaki verilmek istenen *alay* ve *tehdit* anlamını güçlendirmek üzere konmuştur.

TD (3.3) *Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;*

TD (3.4) *Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

SR (3.3) *Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;*

SR (3.4) *Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.*

Üçüncü dördlüğün son iki mısrası şair tarafından birbirine noktalı virgülle bağlanmıştır. Bu işaretlemedeki mantığın söyleyişten çok anlama dönük olduğu görülmektedir. Şair *kükremiş sel gibiyim* sözünden sonra *iki nokta üst üste* işareti getirerek *selle* ilgili açıklamaya geçmiştir. Buna göre *kükremiş sel, önüne örülen duvarı çiğneyip aşan, dağları yırtan, geniş düzlüklere sığmayıp taşan seldir*. Eren'in teklif ettiği *gibiyim* kelimesinden sonraki *virgöl* bu özelliklere sahip olanı *sel* olmaktan çıkarmış, şairin (ve dolayısıyla milletin) de bu özelliklere sahip olduğunu sıralamakla ikisini eş duruma getirmiştir. Benzetmelerde zayıf olan üstün olana benzetilir. Buna göre Akif'in bu iki mısrayı anlama göre noktaladığı; Eren'inse, şiirin seslendirilmesinde durulması gereken yeri gösterdiği için, söyleyişe göre noktaladığı görülmektedir.

SR metninde (3.3) ve (3.4)'te yer alan *bendimi çiğner*, [*bendin üstünden*] *aşarım* ile *enginlere sığmam* [*ondan*] *taşarım* cümlelerinde iki cümlenin (3.3)'te *virgülle* bağlandığı (3.4)'teyse

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

virgöl kullanılmadığı görülmektedir. Bu mısralarda geçen *çiğner aşar* ve *sığmaz taşar* ifadelerinin bir birinin ardı sıra meydana gelen olayları anlatmak için kullanıldığı görülmektedir. Bunları ayrı cümleler olarak değil, tek bir cümle gibi düşünmek de mümkündür. Bu durumda öndeki fiile *-Ip* zarf-fiil eki getirilerek cümleler şöylece birleştirilebilir:

*(3.3) *çiğneyip aşarım.*

*(3.4) *sığmayıp taşarım.*

Eren, haklı olarak her iki ifadeyi de *virgülle* bağlamıştır. (Eren 1986, 494).

Şairin (3.3)'le (3.4)'ü birbirine *noktalı virgülle* bağlaması anlama göre yapılmıştır. Şairin noktalamasına göre metnin anlamı şöyle olmaktadır:

Kükremiş sel gibi olan millet önüne örülen bendi *çiğneyip* aşmakta **sonra** dağları yırtarak ovalara dolmakta ve buradan da *sığmayıp* taşmaktadır. Anlam örgüsü içinde görüldüğü gibi olaylar birbiri ardınca oluşmaktadır. Şair, *aşarım* ifadesinden sonra *noktalı virgöl* kullanarak kükremiş suyun bendini aşmasıyla dağların üstünden adeta dağı yırtarak ovaya doğru akması ve ovaya dolup taşması arasında sebep-sonuç ilgisi kurmuştur. Dağları yırtıp ovaya akma ve akabinde ovaya dolup taşma işi, bendi *çiğneyip* aşma olayından sonra gerçekleşmektedir. *Noktalı virgöl* iki mısra arasında *sonra* anlamında kullanılmıştır; Eren de bu işareti korumuştur.

Dördüncü dörtlüğün ilk mısrası ikinci mısraya şaire ait SR metninde *noktalı virgülle*, Eren'in noktaladığı metinde *virgülle* bağlanmıştır:

SR (4.1) *Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;*

SR (4. 2) *Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.*

TD (4.1) *Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,*

TD (4. 2) *Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.*

Eren'in *noktalı virgülü virgülle* değiştirmiş olmasının sebebi *vurgu* yerini göstermektir. Okuyucuya, şiiri seslendirirken *vurguya* dikkat etmesi gereken yeri göstermektir. Burada *virgöl* veya *noktalı virgölün* kullanılmasının anlam üzerinde bir etkisi yoktur; metnin anlamı bakımından kullanılmasa da olur.

Dördüncü dörtlük iki bölümden oluşmaktadır. İlk iki mısra birinci bölümü, 3 ve 4'üncü mısralar da ikinci bölümü oluşturur. İki bölüm arasında (4.2'nin sonunda) *nokta* yer almakta ve işaret iki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

bölümü birbirinden ayırmaktadır. Birinci bölümde şair, çelik zırlı duvar şeklinde sıralanmış teknolojiye karşılık iman dolu göğüslerden oluşmuş, manen güçlü kuvvetli bir serhaddin bulunduğunu söylemektedir¹⁰. Bu, şairde şu inancı oluşturmaktadır: *manevî güçle örülmüş sınırların çeliğin gücüyle geçilemeyeceğine iman*. Başka bir deyişle, *manevî gücün maddî güçten üstün olduğuna iman*. Şair, dörtlüğün ikinci bölümünde bu imanı medeniyet adlı canavarın boğamayacağını belirtmektedir. İki bölüm arasındaki bağ *böyle bir iman* söz öbeğiyle kurulmaktadır.

TD (4.3) *Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,*

TD (4.4) *“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?*

Eren, şairin bu mısralarda kullandığı işaretleri değiştirmeden almıştır. Dörtlüğün son cümlesi bir soru cümlesidir; fakat soru soran (bilgi isteyen) bir cümle değil, olumsuzluğu soru yoluyla anlatan bir cümledir: *Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar, böyle bir imanı boğamaz*. Cümledeki bu olumsuzluk anlamı soru yoluyla sağlandığı için cümlenin sonuna soru işareti konmuştur. Bu cümlede anlatılan gerekçeye göre sonra söylenmesi gereken *korkma* ifadesi öne alınmış; böylece sözün etkili olması sağlanmıştır: [*Bu canavar varsın*] *ulusun, [sen endişelenme,] korkma!* (4.3)’te *korkma* sözünden sonraki *virgül*, *korkma* sözünün haykırır tonda çıkması gerektiğine dair okurun yönlendirilmesi için tercih edilmiş olmalıdır. (4.3) ve (4.4)’te anlam bakımından birbirine bağlı üç cümle vardır, sebep-sonuç ilgisi bakımından bu üç cümle birbirine bağlıdır. Cümleler arasındaki anlam bağını korumak üzere *ünlem* yerine *noktalı virgül* konabilir:

(i) *Ulusun, korkma; medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar böyle bir imanı nasıl boğar?*

(ii) *Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar ulusun varsın, korkma sen; böyle bir imanı boğamaz.*

(ii) cümlesinde görüldüğü üzere *noktalı virgül* “çünkü” anlamında sebep-sonuç ilgisi kurmaktadır: *korkma çünkü boğamaz*.

Kısaca, dörtlüğün son iki mısrasındaki anlamı korumak üzere *korkma* sözünden sonra *noktalı virgül* getirilmesi metnin anlamına dönük işaretlemidir; *ünlem* getirilmesi ise okuru yönlendirmeye dönük işaretlemidir.

¹⁰ *Benim takımın Ahmet gibi bir oyun kurucusu varken, bu takımların hiçbiri bizi yenemez*. Cümlesindeki *Ahmet gibi bir oyun kurucu* ifadesi *Ahmet*’e benzeyen oyun kurucuları değil, doğrudan doğruya *oyun kurucu Ahmet*’i gösterir. Buna benzer şekilde şiirdeki *iman dolu göğsüm gibi serhat* sözü de doğrudan doğruya *iman dolu göğüslerden oluşmuş serhat* olarak anlaşılmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

TD (5.1) *Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma¹¹, sakın.*

Bu mısra SR'de farklıdır:

SR (5.1) *Arkadaş! Yurduma alçakları **bastırma sakın**;*

TD - SR (5.2) *Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.*

(5.1)'deki *arkadaş* kelimesinin arkasına, kelimenin hitap sözü olarak okunması için *ünlem* işareti konmuştur. Bu işaret de okuru yönlendirici işarettir. Okuyucu bu işaretle hem sözün yüksek sesle hem de ünlem tonlamasıyla okunması yönünde uyarılmaktadır. İşaret, okuyuşu yönlendirmek için konmuştur. Anlam bakımından virgül konarak cümle devam ettirilebilir.

(5.1)'deki *bastırma* kelimesi şairin kendisi tarafından sonradan *uğratma* kelimesiyle değiştirilmiştir. Bu kelimedden sonra şair *virgül* kullanmamıştır. Eren, hem *uğratma* kelimesinin arkasına *virgül* koymuş hem de *sakın* kelimesinin arkasındaki -mısra sonundaki- *noktalı virgülü noktayla* değiştirmiştir.

Şair, (5.1)'le (5.2) arasında *noktalı virgül* kullanarak iki mısrayı birbirine anlam bakımından bağlamıştır. Eren'in metninde bu bağ arasına *nokta* girmiştir. Uygun olan işaret *noktalı virgüldür*; işaretin değiştirilmesine gerek yoktur. (5.2)'deki mısrayla (5.1) arasındaki bağ şiirin anlam bağı kurularak yapılan çevirisinde görülür:

(i) *Arkadaş, sakın yurduma alçakları uğratma; gövdeni siper et, bu hayâsızca akın dursun.*

(ii) *Arkadaş, gövdeni siper ederek bu hayâsızca akını durdur; sakın yurduma alçakları uğratma.*

(ii) cümlesinde görüldüğü üzere yurda alçakların uğratılmaması gövdenin siper edilerek hayâsızca akının durdurulmasına bağlanmıştır. Bağlamda yer alan bu bağın iki mısra arasına *noktalı virgül* konarak gösterilmesi gerekir. Şair de bunu yapmıştır.

TD (5.3) *Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...*

SR (5.3) *Doğacaktır sana va'dettiği günler **Hakk'ın.***

TD ve SR (5.4) *Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

¹¹ Şiirin Mehmed Akif tarafından yapılan ilk neşrinde bu kelime "bastırma" şeklinde iken yine Mehmed Akif tarafından yapılan değişikliklerle "uğratma" diye değiştirilmiştir (Düzdağ 1987: 486).

(5.3)'ün sonunda şair *yan yana iki nokta* işareti kullanmıştır. Bu işaretle *üç nokta* işaretinden farklı olarak şiiri seslendiren kişiye kısa bir süre suskun kalması yönünde uyarı vermek istemektedir. (2.2)'de de benzer şekilde *yan yana iki nokta* işareti kullanılmıştır. *Yan yana iki nokta* yerine *üç nokta* işareti konduğunda sözün bitirilmediği uyarısı verilmiş olur. Metinde, sözün kalan kısmı okura bırakılmamış, (5.4)'te şair tarafından söylenmiştir. Aşağıda mısraların düz cümleye birleştirilerek yapılmış çevirisi verilmiştir. Burada da üç nokta işaretini gerektirecek bir durum görülmemektedir:

(i) *Hakk'ın sana va'dettiği günler, kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın [bir zamanda] doğacaktır.*

(ii) *Hakk'ın sana va'dettiği günler, -kim bilir- belki yarın belki yarından da yakın [bir zamanda] doğacaktır.*

(iii) *Hakk'ın sana va'dettiği günler [elbet] doğacaktır; belki yarın, belki yarından da yakın [bir zamanda], kim bilir?*

Beşinci ve altıncı dördlüklerde *Arkadaş* hitabının etkisi devam etmektedir. Altıncı dördlükte şair, yine muhataba seslenmektedir. Dördlüğün noktalaması da buna göre yapılmıştır. (6.1)'in sonundaki *ünlem* işareti, Eren tarafından *iki nokta üst üste* işaretiyle değiştirilmiştir:

TD (6.1) *Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı:*

SR (6.1) *Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!*

Öbür işaretler her iki metinde de aynıdır:

TD ve SR (6.2) *Düşün altındaki binlerce kefansız yatını.*

Dördlüğün ilk mısrasında tırnak içine alınan *toprak* sözüyle anlatılmak istenene, *ünlem* işaretiyle sözün söylenişine eklenecek tavır gösterilmiş; böylece anlam desteklenmiştir. Şair, *toprak* sözünün, alelâde bir şeyden bahsedilmiş gibi umursamazlık içinde seslendirilmesini istemiştir. Buradaki *ünlem* hem anlamı desteklemekte hem de okuru yönlendirmektedir.

(6.1)'de iki cümle yer almaktadır. Cümleler birbirine *virgülle* bağlanmıştır. Şairin mısranın sonunda ünlem kullanması *tanı* sözüne yüklediği anlamla ilgilidir. Şair *tanı* sözünü, üzerinde gezdiği vatan toprağını sıradan bir toprakmış gibi gören (görme ihtimali olan) vatan evladını azarlar mahiyette söylemektedir; bunu söylerken de acelesi vardır. *Ünlem* işareti azarlama tonunu vermek ve şairin acelesini göstermek üzere konmuştur. *Ünlem* işaretinin *iki noktayla* değiştirilmesi yanlıştır. *Ünlem* burada hem anlama hem de okuyuşa hizmet etmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

(6.2)'deki cümle de üstteki cümle gibi emir cümlesidir. Şair bu cümleyi *nokta*yla bitirmiştir. Birinci mısradan farklı olarak sesinin tonu düşmekte, şair yavaşlamaktadır. Muhtemel muhatabı şaire adeta kulak vermiş ve toprağa karşı tavrını düzeltmiştir. Bunu gören şair de sesinin tonunu düşürerek isteklerini sıralamaktadır. Buradaki *nokta* işareti anlama hizmet etmektedir. Ayrıca, dörtlüğün iki ayrı anlam bütününden oluştuğunu göstermektedir. Buna göre ilk iki mısra bir bütün, 3 ve 4'ün oluşturduğu anlam da ayrı bir bütündür. *Nokta* iki anlam bütünü arasında ayırıcı olarak yer almaktadır.

(6.3)'te üç cümle art arda *virgüllerle* sıralanmaktadır:

Sen şehit oğlusun, atanı incitme, yazıktır.

Sıralanan bu cümleler Mehmed Akif tarafından (6.4)'e *iki nokta üst üste* işaretiyle bağlanmıştır; Eren de bu işareti korumuştur:

TD ve SR (6.3) *Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı.*

TD ve SR (6.4) *Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.*

İki nokta üst üste işareti burada (6.3)'te vurgulanan *incitmeme* işinin nasıl gerçekleşeceği konusunda açıklama yapmaktadır:

Atanı incitme: bu cennet vatanı verme. Cümleye tersinden bakılırsa, *cennet vatanı verirsen atanı incitirsin* anlamı elde edilmektedir. Bu anlama göre (6.3)'ün sonunda bulunması gereken işaret *noktalı virgüldür*:

*Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, **atanı**;*

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

Burada görüldüğü üzere iki mısra arasında sebep-sonuç ilgisi bulunmaktadır. Bu ilgiyi gösterecek olan işaret de *noktalı virgüldür*.

(6.4)'te yer alan *virgüller* şart cümlesini ana cümleden ayırmaktadır. Cümle düz cümle hâline getirildiğinde bu *virgüllere* gerek yoktur:

Dünyaları alsan da bu cennet vatanı verme.

Şart cümlesi iki virgül arasında *ara söz* olarak gösterilebilir:

Bu cennet vatanı, dünyaları alsan da, verme.

Şiirin aslındaki şekliyle *dünyaları alsan da* şartı, *ara söz* olarak yer almaktadır. *Verme* sözünün başa alınması, bu sözün vurgulandığını göstermektedir. *Verme* sözü arkasındaki *virgül*, vurgulanan cümle ögesini araya *ara söz* girdiği için öbür ögelerden ayırmaktadır. Türkçede etkili söyleyiş için başvurulan bu yöntem,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

şiiirde belirtilen anlamı güçlendirmektedir. Cümledeki *dünyaları alsan da* sözü atıldığında *virgüle* gerek yoktur; çünkü *virgül* gereksiz duraklamaya sebep olmaktadır:

(i) *Verme bu cennet vatanı.*

(ii) *Bu cennet vatanı verme.*

Yedinci dörtlüğün işaretlemesinde Eren, Mehmed Akif'in noktalamasını değiştirmeden almıştır:

TD (7.1) *Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?*

TD (7.2) *Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!*

TD (7.3) *Câni, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,*

TD (7.4) *Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.*

(7.1)'de yer alan *soru işareti*, olumsuz-soru yoluyla anlatılan olumluluk ifadesinin sonunda yer almaktadır. Cümlelerin anlamı şöyledir: *Bu cennet vatanın uğruna her can fedâ olur/edilir.* Anlamı güçlendirmek için, *kim olmaz* soru kalıbı kullanılmıştır. Bu anlam soru yoluyla sağlandığı için cümlelerin sonunda soru işareti yer almıştır.

Türkçenin kendine özgü bir özelliği olarak bu cümlelerin sonunda hiçbir işaret yer almasa da bu cümle yine soru cümlesi olarak görünür. Bu cümleyi gören kişi de cümleyi soru tonuyla okur. Anlamı desteklemek üzere soru işaretine gerek var mıdır? Bu sorunun cevabı (7.1) - (7.2) arasındaki anlam bağıyla verilebilir:

*(i) *Toprağını sıksan [binlerce] şehidin fışkıracacağı bu cennet vatanın uğruna kim feda olmaz ki?*

(ii) *Kim bu cennet vatan uğruna feda olmaz ki; [nitekim,] toprağı sıksan [kendini fedâ etmiş binlerce] şehit fışkıracak, [binlerce] şehit!*

Şairin anlatmak istediği (i) çevirisindeki anlam değil, (ii)'de verilen anlamdır.

Şair ilk mısradan vermek istediği anlamı soru yoluyla kurmuş ve soru işaretini mısranın sonuna yerleştirmiştir. İyi bir hatip olarak şair, böylece, soru yoluyla muhatabının dikkatini çekmiş; sonra da, ilk mısradan belirttiği *fedâ*'nın örneğini vermiştir. Şair *toprağı sıksa* adeta *şehitler fışkıracaktır*. (ii)'de verilen anlamın etkili şekilde dile getirilişi şairin tercih ettiği öncelik-sonralık sıralaması ve noktalama düzeniyle olur. Bu mısralarda kullanılan noktalama işaretleri hem okuyuşa hem de anlama hizmet etmektedir.

(7.2) *Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

(7.2)'de kullanılan *virgöl*, *şühedâ* söz tekrarını ana cümleden ayırmaktadır. Buradaki tekrar muhatabı inandırmaya dönük olabileceği gibi, sözü söyleyen kişinin duygusunu yansıtmaya dönük de olabilir¹². Tekrarlanan söz, cümledeki duyguyu pekiştirmektedir. Bu mısradaki cümlelerin sonunda *ünlem* işaretinin yer alması doğrudur. İşaret, duyguyu yansıtmayı bakımından anlama; duygu tonunun seslendirmeye yardımcı olması bakımından da okuyuşa hizmet etmektedir.

TD (7.3) *Câni, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,*

TD (7.4) *Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.*

(7.3)'te görülen *câni cânânı* ifadesinin ikileme öbeği olarak düşünülmesi gerekir, bu durumda aradaki *virgöl* gereksizdir. *Cânânı* kelimesinden sonraki *virgöl* ise bir bütün içinden sayılan bir iki parçanın sayılması ve ardından bütünü hepsinin söylenmesi şeklinde, Türkçede benzeri görülen bir cümle yapısıdır¹³. Bu cümle yapısında sayılan parça kısmı ikileme şeklinde olmakta ve bütünü parça arasında *virgöl* kullanılmaktadır. Bu *virgöl* söyleyişte kısa duraklama ve ardından tonlamanın değişmesi yönünde okuyucuyu uyarmaktadır. Bu sebeple, buradaki *virgöl* okuyuşa hizmet etmektedir.

(7.3)'le (7.4) arasına *virgöl* konmuştur. İki mısra, *virgülle* birbirine bağlanmış iki cümleden ibarettir. Aşağıda iki mısra hem *noktalı virgöl* hem de *ama* bağlacıyla birbirine bağlanmıştır:

(i) *Hudâ, cânım cânânım, [kısaca] neyim varsa [hepsini] alsın; [ama] tek [isteğim şudur:] beni dünyada vatanımdan cüdâ etmesin.*

(ii) *Hudâ, cânım cânânım, [kısaca] neyim varsa [hepsini] alsın; [ama] beni dünyada [kalan] tek vatanımdan cüdâ etmesin.*

Yukarıda görüldüğü üzere bu mısralar iki şekilde anlaşılabilir. Şair, *tek* kelimesinden sonra *virgöl* kullanmamıştır. Bu durumda *tek vatan* tamlaması oluşmaktadır. Mısraların çevirisinde (i)'de *virgöl* varmış gibi düşünülerek çeviri yapılmış; (ii)'deyse tamlama kurularak çeviri yapılmıştır. Burada *virgöl* kullanılmadığı için (ii)'de verilen anlam öbürüne göre daha üstündür. Her iki

¹² Krş. *Ben sana bunu yapma dedim be çocuk, yapma dedim be, yapma dedim!*
Sana sesleniyorum, sana!

Kazandım anneciğim, kazandım!

Şimdi istiyorum, şimdi!

¹³ Krş. *Ahmet Mehmet, kim varsa herkes gelecek.*

Burada neyin varsa, tasın tarağın, her şeyini topla.

Evimi arabamı, bütün malımı kaybettim.

Çoluk çocuk, herkesi kırmışlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

durumda da iki mısra arasında (7.3)'ün sonunda *noktalı virgöl* kullanılması gerekir.

Şiirin sekizinci dörtlüğü bütün hâlinde tek bir anlam bütünü oluşturmaktadır. Birinci mısra *şudur* kelimesiyle sayılacak şeylere işaret edilmektedir. Bu yüzden mısra *iki nokta üst üste* işaretiyle bitirilmiştir. İşaretten sonra *değmesin* ve *inlemeli* yargılarına bağlanan iki anlam bütünü sıralanmaktadır. Dörtlüğün noktalamasında şairin noktalamasıyla Eren'in noktalaması arasında (8.1) ve (8.4)'te fark vardır:

TD (8.1) *Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:*

SR (8.1) *Ruhumun senden **İlâhî** şudur ancak emeli:*

TD ve SR (8.2) *Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli;*

TD ve SR (8.3) *Bu ezanlar – ki şahadetleri dinin temeli –*

TD (8.4) *Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

SR (8.4) ***Ebedî**, yurdumun üstünde benim inlemeli.*

(8.1)'de yer alan “*ilâhî*¹⁴” sözü ara sözdür, iki virgöl arasına alınmıştır. Burada virgüller ara sözü ana cümleden ayırmak için kullanılmıştır. Şairin metninde virgöl kullanılmamıştır; Eren, *virgöl* kullanarak ara sözü ana cümleden ayırmıştır. Bu ara söz bir hitap cümlesidir. Eren'in *İlâhî* hitabını ara söz olarak değerlendirip iki virgöl arasına alması doğrudur. Mısranın sonundaki *iki nokta üst üste* işareti, yukarıda söylendiği gibi, *şudur* kelimesiyle belirtilen açıklamayı göstermek üzere kullanılmıştır; anlama dönük işarettir.

Şudur kelimesiyle gösterilen sayılacak kalemlerden ilki (8.2)'de söylenmiştir. Bu yüzden de (8.2)'nin sonunda *noktalı virgöl* yer almaktadır. Bu işaretle sayılacak maddelerden birinin sayıldığı ve tamamlandığı gösterilmiştir. İşaret, anlama hizmet etmektedir. Sayılacak ikinci kalemse iki mısraya ((8.3) ve (8.4)) yayılmıştır. (8.3) ve (8.4)'te bir cümle yer almaktadır; bu cümle, içinde *ezanlar* kelimesini açıklayan bir ara cümle barındırmaktadır: *şahadetleri dinin temeli[dir]*. (8.3) ve (8.4) aşağıdaki gibi birleştirilebilir:

Ana cümle: *Bu ezanlar benim yurdumun üstünde ebedî inlemeli[dir]*.

Ara cümle: *Şahadetleri dinin temeli.*

¹⁴ <Ar. “*Yâ ilâhî*” (=Ey tanrım!)’den kısaltma. ‘Tanrım!’

Şahadetleri dinin temeli [olan] ezanlar, benim yurdumun üstünde ebedî inlemeli.

(8.3) *Bu ezanlar – ki şahadetleri dinin temeli –*

(8.3)'te *şahadetleri dinin temeli* ara cümlesi iki *kısa çizgi* arasına alınmıştır. Bu işaretler, ana cümleyle açıklayıcı ara cümleyi ayırdığı için anlama hizmet etmektedir. Şiiri okuyan kişi burada sesini değiştirebilir, bu durumda kısa çizgilerin okuyuşa hizmet ettiği de söylenebilir.

(8.4)'te *ebedî* kelimesi şairin metninde *yurt* kelimesiyle tamlama oluşturulmaması için olsa gerek *virgülle* ayrılmış olmasına rağmen, Eren, bu *virgülü* kaldırmıştır:

TD (8.4) *Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

SR (8.4) ***Ebedî***, *yurdumun üstünde benim inlemeli.*

Şairin metninde *ebedî* kelimesi *inlemeli* fiiline bağlanırken, Eren'in teklifinde *yurt* kelimesine bağlanarak *ebedî yurt* tamlaması oluşturmaktadır. Şairin noktalaması esas alındığında anlam “*anlattıkları dinin temeli olan ezanlar yurdumun üstünde sonsuza dek inlemeli*” olurken; Eren'inkine göre “*anlattıkları dinin temeli olan ezanlar sonsuza dek benim olarak kalacak olan bu yurdun üstünde inlemeli*” olur. Şairin koyduğu *virgül* korunmalıdır.

(8.4)'ün son işareti *nokta*dır. *Nokta* yukarıdan beri, *şudur* kelimesinin göndermesi olarak sayılan kelimelerin bittiğini göstermektedir; bu yönüyle anlama hizmet etmektedir.

Dokuzuncu dörtlükte şairin noktalamasıyla Eren'in noktalaması farklıdır:

TD (9.1) *O zaman vecd ile bin secde eder – varsa – taşım,*

TD (9.2) *Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,*

TD (9.3) *Fıskırır ruh-u mücerred gibi yerden **na'sım**;*

TD (9.4) *O zaman yükselerek arşa değer **belki** başım.*

SR (9.1) *O zaman vecd ile bin secde eder – varsa – **taşım**;*

SR (9.2) *Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,*

SR (9.3) *Fıskırır ruh-i mücerred gibi yerden **na'sım**!*

SR (9.4) *O zaman yükselerek arşa değer, **belki**, başım.*

Şairin noktalamasına göre birinci mısra (9.1) *noktalı virgülle*, üçüncü mısra (9.3) *ünle*le bitmektedir. Şair, 9.4'teki *belki* kelimesini ara söz olarak iki *virgül* arasına almıştır.

Şairin noktalamasına göre dörtlükte iki ayrı anlam bütünü yer almaktadır. Olay sıralamasına göre birinci mısradaki (9.1) anlatılan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

olay, mezar taşının (*bin secde etmesi*) yıkılmasıdır. Hemen akabinde (9.2) ve (9.3)'teki olaylar (*şehidin cesedinin, yaralarından kanlar akararak mezarından kalkması*) art arda oluşacaktır. Şair bu ayırımı, (9.1)'deki *noktalı virgülle* göstermiş; (9.3)'ün sonuna *ünlem* koyarak birinci mısranın başında yer alan *o zaman* ifadesinin sınırını göstermiştir. *O zaman* ifadesinin (9.4)'te tekrarlanması da bunu desteklemektedir. Eren, bu ayırımı kaldırarak üç olayı virgülle art arda sıralamış; bu olayların tamamlanmasından sonraki olayı (*şehidin başının yükselerek arşa değmesi*) *noktalı virgülle* önceki olaylara bağlamıştır.

Şairin sekizinci dörtlükte andığı istekler (*mabede namahrem eli değmemesi* ve *ezanların yurdun üstünde sonsuza dek okunması*) yerine gelirse dokuzuncu dörtlükte saydığı iki önemli şey meydana gelecektir. Bunlar, (9.1-2-3)'te andığı olaylar ve (9.4)'te andığı olaydır. Başka deyişle, (9.1-2-3) ve (9.4)'ün gerçekleşmesinin şartı sekizinci dörtlüktür. Eren'in noktalamasına göreyse *o zaman* kelime öbeğiyle yukarıya anlamca bağlanan şart-sonuç ilişkisi (bağlam sayesinde anlam bağı korunuyor olsa bile) noktalama bakımından kopmakta; noktalama, dörtlüğün kendi iç anlam bütününe göre yapılmış olmaktadır.

(9.1)'de kullanılan *kısa çizgiler varsa* kelimesinin ara söz olduğunu göstermektedir; işaret ara sözü ana cümleden ayırmak üzere kullanılmıştır. Eren de bu işareti korumuştur. Şairin (9.4)'teki *belki* kelimesini ara söz olarak değerlendirmesi ve iki virgül arasına alması da doğrudur ve anlam hizmet ettiği kadar okuyuşa da hizmet etmektedir. Buradaki virgüllerin korunması gerekir.

Şairin (9.3)'te *ünlemi* sevinç ifadesini göstermek üzere kullanmış olabilir. Ancak aynı sevinç (9.4)'te de gösterilebilirdi. Burada bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Eren'i *ünlem* yerine *noktalı virgül* koymaya iten sebep de bu olmalıdır.

Şiirin son dörtlüğünün noktalaması her iki metinde de aynıdır:

- TD (10.1) *Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!*
 TD (10.2) *Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.*
 TD (10.3) *Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:*
 TD (10.4) *Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;*
 TD (10.5) *Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!*

(10.1) bir hitap cümlesidir ve hitap olduğunu göstermek üzere hitap sözünün sonunda *ünlem* işareti kullanılmıştır. Bu işaret, sözün hitap eder şekilde söylenmesi gerektiğini göstermek üzere okuyuşa hizmet etmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

(10.2)'nin sonunda *nokta* yer almaktadır. Mısra tek cümleden oluşmakta, *nokta* da cümlenin sonunu göstermektedir. Anlam ve hüküm tamamlandığı için işaret anlama hizmet etmektedir.

(10.3)'te iki cümleyi birbiri ardınca sıralayan bir *virgöl* yer almaktadır. İşaret iki cümleyi ayırmak üzere anlama ve kısa durak yerini göstermek üzere okuyuşa hizmet etmektedir.

(10.3)'ün sonunda yer alan *iki nokta üst üste* işareti, sonraki iki mısra da açıklanan *izmihlal yok* sözünün açıklamasının yapılacağını göstermek üzere kullanılmıştır; anlama hizmet etmektedir. İki nokta üst üste işaretinden sonra *sana izmihlal yok* ve *ırkıma izmihlal yok* cümleleri sırasıyla (10.4) ve (10.5)'te gerekçeleriyle açıklanmaktadır.

(10.4)'te *sana izmihlal yok* sözünün gerekçesi olan *hürriyet, hür yaşamış bayrağımın hakkıdır* cümlesi yer almakta ve cümlenin hükmünün tamamlandığı, sonundaki *noktayla* gösterilmekte, işaretin *virgülle* oluşturduğu birleşik şekil (*noktalı virgöl*) devamındaki sözle bu söz arasındaki bağı göstermektedir. Burada *nokta* değil de *noktalı virgöl* kullanılarak iki cümle birbirine bağlanmış olmaktadır; çünkü (10.3)'te sıralanan ikinci kalem *yok* hükmünün gerekçesi söylenecektir. *İrkıma izmihlal yok* sözünün gerekçesi (10.5)'te yer almaktadır: *Hürriyet Hakk'a tapan milletimin hakkıdır*.

Dörtlükte geçen *hür yaşamış* ve *Hakk'a tapan* öbeklerinin arkalarında yer alan *virgüller* yukarıda ikinci dörtlükte tartışılmıştır.

3. Sonuç

Bu incelemede Mehmed Akif tarafından yazılan ve noktalanan *İstiklal Marşı* metninin şair tarafından anlama dönük noktaladığı tespit edilmiş olmaktadır. Şairin de yer yer noktalama yanlışlığı yaptığı (veya bu yanlışların mürettip veya musahhih hatası olduğu) ortaya çıkmaktadır. İncelemenin amacı hata bulmak değil, şair veya sonradan metne müdahale eden kişilerin noktalamayı neye göre yaptığını belirlemeye çalışmaktır.

Metin incelemelerinde pek yapılmayan noktalama incelemesi, metin tahlili çalışmalarında yardımcı ve yorucu bir çalışma şekli olarak ortadadır. Yapılan bu inceleme, noktalamanın okuyuşa hizmet etmekten önce (hizmet ettiği kadar), muhtemel okurun metni en doğru şekilde anlamasına yardım etmeye dönük yapılması gereğini pekiştirmektedir. Noktalama yapılırken okuyuştan çok anlam öne çıkarılmalıdır. Metni doğru anlayan bir okur, elindeki metni gerek şiir ve gerekse düz yazı olsun anlamına en uygun şekilde seslendirebilecektir. Noktalama işaretleri kullanılan metinlerin tahlilini yapan araştırmacılar, gerek çevirilerinde gerekse tahlillerinde

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

metni en doğru şekilde anladıklarını gösterebileceklerdir. İşaret kullanılmamış eski metinlerin gerek yazı çevirilerine (transkripsiyon) gerekse günümüz Türkçesine yapılan dil içi çevirilerine eklenen noktalama işaretleri araştırmacının metni doğru anlayıp anlamadığını gösterir. Burada noktalama işareti tercihinde işaretlerin anlama hizmet edışı öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- ATASOY, Faysal Okan (2010). *Türkçede Noktalama*. İstanbul: Özel Kitaplar.
- BİLGİN, Azmi (2007). “İstiklal Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (2007), C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 22-34.
- BİRGÜL, Cahide (2003). *Akılın Yolu Bindir* Talat S. Halman Kitabı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 521 s.
- ÇETİN, Engin (2008). *On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (Basılmamış). XXIII+407 s.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 521 s.
- DÜZDAĞ, Ertuğrul (1987a). “İstiklâl Marşı”, *Mehmet Âkif Ersoy Safahat* içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 485-486.
- DÜZDAĞ, Ertuğrul (1987b). “İstiklâl Marşı”, *Mehmet Âkif Ersoy Safahat Edisyon Kritik* içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 441-442.
- EDİSKUN, Haydar (1996). *Türk Dilbilgisi Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*: İstanbul: Remzi Kitabevi. 407 s.
- EREN, Hasan (1986). “İstiklâl Marşı Üzerine” *Türk Dili*, c. 51, sy. 420, Ankara, TDK yayınları, s. 492-498.
- ERSOY, Mehmet Akif (1986). “İstiklâl Marşı” *Türk Dili*, Aralık 1986 S 420, C LI. s. 1-2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERSOY, Mehmed Akif (1928). *Safahat -Altıncı Kitâb- Âsım*: İstanbul 1347 (1928), 139 s.: Gündoğdu Matbaası. (İkinci tab'ı.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- GENCAN, Tahir Nejat (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÖKŞEN, Enver Naci, (1967). “Noktalama İşaretlerinin Dünyü Bugünü”. *Dil Bilgisi Sorunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 105-113.
- GÖNÜLLAL, İsmet (1961). *Noktalama*: Ankara: Dün Bugün Yayınevi 194+105 s.
- HALL, Nigel (1996). “Learning About Punctuation: An Introduction and Overview” *Learning about Punctuation* içinde. (Editörler: Anne Robinson - Nigel Hall), Portsmouth: Heinemann.
- KEFELİ, Emel (2006). “Oruç Aruoba’da Bir Üslup Özelliği Olarak Noktalama İşaretleri”: *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Pegem A Yayıncılık Uluslararası V. Dil, Yazın, Değiş Bilim Sempozyumu (24-25 Haziran 2005) Edebiyat, Edebiyat Öğretimi ve Değişbilim Yazıları, Cilt II*, s. 569-574.
- KUTLU, Mustafa (2007). *Kapıları Açmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 182 s.
- MANGUEL, Alberto (2002). *Okumanın Tarihi*. (Çeviren: Fusun Elioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ONAN, Bilginer (2006). “Ses Olgusunun Denetlenebilirliği Bağlamında Dil Becerilerinin Geliştirilmesinde Etkili Olduğu Düşünülen Fonolojik Yönlendiriciler: Noktalama İşaretleri” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Güz 2006, Sayı 20, s. 141-163.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (1955). *Abdürrezzak Efendi*. İstanbul: Türk Sanatı Yayınları. 79 s.
- TOSUNER, Necati (2005). *Bana Sen Söyle*. İstanbul: Neden Kitap, 469 s.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1998). “Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı - Derin Yapı İlişkileri”, *Türk Dili*. Kasım 1998, C: 1998/II, S 563, s. 398-406.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2004). “Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü”, *Zeynep Korkmaz Armağanı* içinde. Ankara: TDK Yayınları, 425-433.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*